

Стефанов Дмитро Сергійович – здобувач
при Науково-організаційному центрі
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1448-6052>

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.1-2/235-249>

Інституційна модель державного реагування на корисливі злочини у сфері вищої освіти

У статті досліджується інституційна модель державного реагування на корисливі злочини у сфері вищої освіти України станом на травень 2024 р. **Метою** статті є розроблення цілісної інституційної моделі державного реагування на корисливі злочини у сфері вищої освіти, здатної забезпечити належну кримінально-правову протидію, фінансовий контроль і превенцію академічної корупції у межах чинного нормативного поля України.

У статті акцентується увага на тому, що у вузькому кримінально-правовому вимірі корисливі злочини визначено як умисні посягання із корисливим мотивом, що безпосередньо передбачені нормами КК; у широкому соціально-правовому сенсі їх віднесено до всіх зловживань, які завдають шкоди публічним фінансам і доброчесності освітнього процесу. Виокремлено складові інституційної моделі: МОН, НАЗЯВО, НАЗК, НАБУ, ДБР, органи прокуратури та внутрішні підрозділи ЗВО. Емпіричні дані показують, що у 2023 р. НАБУ і ДБР скерували до суду 30 справ щодо посадовців університетів, але лише 27% внутрішніх уповноважених ЗВО мали ресурси для власних перевірок; 38% антикорупційних програм університетів залишаються формальними. Основними проблемами названо конфлікт інтересів керівництва, відсутність автономних внутрішніх розслідувань, обмежену публічність дисциплінарних матеріалів і м'яку судову практику. Запропоновано створити незалежні наглядові ради при ЗВО з правом ініціювати службові розслідування, запровадити обов'язкову цифрову прозорість бюджетних операцій і оприлюднення рішень комісій з доброчесності, а також інтегрувати аналітичні платформи БЕБ і НАЗК у єдиний цифровий майданчик під координацією МОН. У статті проблеми документування корисливих злочинів у ЗВО досліджено через три взаємодоповнювальні методи. У межах статті проаналізовано проблеми фіксації корисливих злочинів у вищій освіті через синтез нормативного, емпіричного й кейс-орієнтованого підходів. Нормативний зріз Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» і КПК виявив затримки з санкціонуванням НСРД та нечіткі правила роботи з цифровими доказами, що позбавляє оперативників «вікна можливостей» для документування злочину. Контент-аналіз 49 судових рішень (2021–2024 рр.) показав, що суди найчастіше відхиляють матеріали НСРД і електронні бухгалтерські бази університетів через порушений ланцюг зберігання даних і використання несертифікованого ПЗ. Кейс-стаді трьох резонансних проваджень НАБУ та ДБР засвідчили, що навіть за наявності агентурних напрацювань розслідування гальмує через брак експрес-економічних експертиз і несинхронізованість дій оперативних та слідчих підрозділів. Сукупність цих чинників формує високу латентність правопорушень і сприяє їх зведенню до дисциплінарних порушень, що підриває невідворотність кримінальної відповідальності у сфері вищої освіти.

Ключові слова: корисливі злочини, вища освіта, антикорупційна політика, інституційна модель, НАБУ, НАЗК, внутрішній аудит, оперативно-розшукова діяльність, досудове розслідування.

Вступ

Корисливі злочини, що охоплюють хабарництво, привласнення бюджетних

коштів, «сексторцію» та зловживання при державних закупівлях, стали стійким ризиком для української системи

вищої освіти. Аналітичне дослідження Національного агентства з питань запобігання корупції засвідчило, що у 2021–2022 рр. найпоширенішими проявами були вимогання неправомірної вигоди під час вступних випробувань, фальсифікація результатів конкурсу на посади і зловживання при поселенні в гуртожитки, а також сексуальні домагання, у яких «валютою» стають інтимні послуги (НАЗК, 2022, с. 9). Емпіричні дані, отримані у межах цього ж дослідження, показали, що корупційні ризики пронизують усі ключові процеси ЗВО – від адміністративних рішень до академічної діяльності, що загрожує як якості освітнього продукту, так і репутаційній спроможності установ. Наукові спостереження підтверджують статистику: більш як половина студентів стикалися з вимогою придбати «рекомендовані» матеріали викладачів або зібрати кошти «на організацію іспитів», а хабарництво дедалі частіше набуває немонетарних форм, коли предметом обміну стають пільги чи послуги (Бондаренко, 2023, с. 168). На стратегічному рівні проблема визначена пріоритетною в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 рр., що закріплює сферу освіти серед ключових напрямів державної антикорупційної політики та передбачає поглиблену координацію між МОН, НАЗК і НАБУ для мінімізації академічної корупції (Закон України, 2022, с. 4). Водночас, попри посилену увагу держави й суспільства, оцінка антикорупційних організацій сигналізує про недостатній інституційний потенціал: непропорційне навантаження на спеціалізовані підрозділи, конфлікт інтересів керівництва ЗВО, формалізм внутрішніх антикорупційних програм і низьку прозорість бюджетних потоків, що створює умови для латентності злочинів та відсутності невідворотності покарання (НАЗК, 2022, с. 13; Бондаренко, 2023, с. 169). З огляду на це формування ефективної інституційної моделі реагування покликане інтегрувати кримінально-правові, криміналістичні, кри-

мінальні процесуальні, оперативно-розшукові, організаційні та превентивні механізми, забезпечити реальний контроль громадськості та медіа й посилити цифровий моніторинг фінансування, оскільки без системних змін негативні практики залишатимуться одним із головних бар'єрів для конкурентоспроможності і міжнародної привабливості українських університетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Останніми роками українські науковці виокремили дві провідні дослідницькі лінії: кримінологічний аналіз проявів корупції у ЗВО та оцінку ефективності нормативно-організаційних інструментів її стримування. Так, О. Бондаренко наголошує, що «побутові» схеми неправомірної вигоди (неофіційні платежі за іспити, гуртожиток, працевлаштування) дедалі частіше трансформуються із грошових у немонетарні («послуги-послуги»), що ускладнює доказування та підвищує латентність (Бондаренко, 2023, с. 169). Подібної позиції дотримується й О. Дриголь, яка, аналізуючи воєнний період 2022–2023 рр., підкреслює посилення ризиків «сексторції» й нецільового використання гуманітарних та бюджетних коштів, коли фінансовий контроль ускладнено воєнними обмеженнями (Дриголь, 2023, с. 711). У 2024 р. окрема увага приділяється інституційному фактору: стаття Т. Власюк і Н. Фастовець демонструє, що ефективність антикорупційних програм ЗВО прямо корелює з рівнем автономії структур внутрішнього аудиту та доступністю публічної звітності (Власюк і Фастовець, 2023, с. 20).

Емпіричну базу для академічних узагальнень забезпечують галузеві оцінки Національного агентства з питань запобігання корупції. У звіті за 2022 р. «Корупційні ризики у вищій освіті» зафіксовано, що 26,6% респондентів, які взаємодіяли із ЗВО, особисто стикалися з корупцією, а 11,0% вказали на ініціювання неправомірної вигоди саме з боку посадовців (НАЗК, 2022, с. 32–33). НАЗК

також ідентифікувало найуразливіші точки – конкурсні процедури, гуртожитки та відстрочки від мобілізації – і звернулося до МОН із вимогою посилити внутрішній контроль (НАЗК, 2023). Паралельно з цим динаміку макрорівня відстежує Transparency International Ukraine: за Індексом сприйняття корупції-2023 Україна набрала 36 балів (зростання на 3 пункти), а освіта увійшла до трійки сфер, де бізнес фіксує найбільший прогрес завдяки Prozorro-процедурам та цифровізації звітності (TI Ukraine, 2024).

Міжнародний вимір розкриває OECD: у підсумковому звіті «Roundtable on Integrity in Higher Education» (2023) експерти ACN підкреслили, що універсальний підхід «зверху вниз» недостатній без галузевої адаптації, а найдієвішими виявилися прозорі бюджети факультетів, електронні реєстри студентських робіт і залучення зовнішніх наглядових рад (OECD, 2023, с. 3–4). Унісон із цією тезою звучить позиція UNESCO ПЕР, яке у матеріалі «Empowering Civil Society to Fight Against Corruption in Education» (2023) доводить, що залучення громадських організацій до моніторингу державних закупівель у вищій освіті зменшує ризики нецільового використання коштів та сприяє формуванню культури академічної доброчесності (UNESCO ПЕР, 2023, para. 42).

Зіставлення академічних досліджень, урядових звітів і міжнародних оглядів дає підстави для системного висновку: ключова тенденція – перехід від «каральної» моделі реагування до комплексного управління ризиками, орієнтованого на прозорість бюджетів, цифровий слід дій учасників освітнього процесу та багаторівневий громадський контроль. Проте науковці одноставно наголошують, що без належного ресурсного забезпечення внутрішніх аудитів ЗВО та чіткої персональної відповідальності керівництва за виконання антикорупційних програм ризики залишатимуться високими (Бондаренко, 2023, с. 175; OECD, 2023, с. 5).

Мета і завдання дослідження

Метою статті є розроблення цілісної інституційної моделі державного реагування на корисливі злочини у сфері вищої освіти, здатної забезпечити належну кримінально-правову протидію, фінансовий контроль і превенцію академічної корупції у межах чинного нормативного поля України.

Для досягнення цієї мети ставляться такі взаємопов'язані **завдання**:

1) теоретично уточнити дефініцію «корисливі злочини у сфері вищої освіти» та її відмежування від дисциплінарних і адміністративних деліктів;

2) здійснити критичний аналіз кримінально-правових норм, антикорупційної стратегії та галузевого законодавства щодо освіти, аби визначити їхню системну узгодженість і прогалини;

3) картографувати функції та повноваження ключових інституцій – МОН, НАЗЯВО, НАЗК, НАБУ, ДБР, органів прокуратури й внутрішніх антикорупційних підрозділів ЗВО – з огляду на міжвідомчу координацію й потенційні конфлікти інтересів;

4) узагальнити емпіричні дані про зареєстровані кримінальні провадження 2021–2024 рр. і висвітлити типові корупційні схеми в університетах;

5) оцінити відповідність української практики міжнародним стандартам прозорості та управління ризиками, запропонованим OECD та UNESCO ПЕР, з особливим акцентом на цифровий моніторинг публічних коштів і публічну звітність; виявити організаційні й правові бар'єри, що знижують ефективність розслідування й невідворотність покарання, у тому числі недостатнє ресурсне забезпечення внутрішніх аудитів та декларативність антикорупційних програм ЗВО;

6) сформулювати практичні рекомендації щодо нормативних змін, створення незалежних наглядових рад та впровадження електронних реєстрів бюджетних операцій і академічних робіт, що мають посилити превентивний потенціал державної політики у цій сфері.

Матеріали та методи

Дослідження спиралося на доктринально-нормативний масив, емпіричні статистичні дані й комплекс змішаних методів, що дали змогу інтегрувати юридичний аналіз із соціально-правовим виміром корупції у вищій освіті. Базовими матеріалами стали положення Кримінального кодексу України, спеціалізовані закони «Про освіту» та «Про запобігання корупції», а також вторинне законодавство МОН і НАЗК; для перевірки правозастосовної практики опрацьовано сорок дев'ять судових рішень, зареєстрованих у Єдиному державному реєстрі судових рішень за 2021–2023 рр., з яких тридцять два стосувалися ст. 368 КК, одинадцять – ст. 191 і шість – ст. 364. Емпіричний пласт формується відкритими наборами даних Національного агентства з питань запобігання корупції, зокрема звітом «Корупційні ризики у вищій освіті» за 2022 р. і супровідними таблицями електронних декларацій керівників ЗВО, а також річним звітом НАБУ за 2023 р., що містить верифіковану статистику розслідувань у бюджетній сфері (НАЗК, 2022, с. 17). Для міжнародного порівняння використано стислий огляд OECD щодо доброчесності у вищій школі та тематичний звіт UNESCO ПЕР, які надають стандарти прозорості й кращі практики електронного нагляду (OECD, 2023, с. 3; UNESCO ПЕР, 2023, с. 42). Методологічно робота поєднує системно-структурний і порівняльно-правовий аналіз для виявлення узгодженості норм КК із галузевими положеннями про внутрішній аудит ЗВО, контент-аналіз офіційних звітів для картографування корупційних схем, а також кейс-стаді, що слідує логіці Yin для реконструкції механізму злочину на прикладі трьох завершених проваджень щодо ректоратів університетів (Yin, 2018, р. 92). Змішаний дизайн, орієнтований на конвергенцію кількісних і якісних даних, відповідає конструкції Creswell, що дозволяє зіставляти статистичну динаміку з нормативним контекстом і експертними інтерв'ю

з працівниками підрозділів внутрішнього контролю семи провідних ЗВО (Creswell, 2018, с. 67). Для мінімізації суб'єктивізму застосовано триангуляцію джерел: норми права, офіційні аналітичні документи та судові рішення; валідність емпіричних висновків перевірено шляхом повторної вибірки рішень ЄДР-СР за ключовими статтями КК у березні 2024 р., що підтвердило стабільність структури корисливих злочинів у вищій освіті. Таким чином, комбінування нормативного, статистичного та кейс-орієнтованого масивів у межах змішаного дизайну дало змогу всебічно охарактеризувати об'єкт дослідження та обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення інституційної моделі державного реагування.

Виклад основного матеріалу

Корисливі злочини у сфері вищої освіти в українській доктрині тлумачаться двоїсто. У вузькому кримінально-правовому вимірі йдеться про умисні посягання, спрямовані на одержання матеріальної або нематеріальної вигоди, які безпосередньо передбачені Особливою частиною Кримінального кодексу й характеризуються корисливим мотивом як обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони (Баулін, 2010, с. 82). У широкому соціально-правовому сенсі до таких правопорушень відносять будь-які зловживання посадовців і працівників ЗВО, що завдають шкоди публічним фінансам, доброчесності освітнього процесу або правам здобувачів освіти, навіть якщо формально вони підпадають під дисциплінарну чи адміністративну відповідальність; саме так кваліфікує ризики Національне агентство з питань запобігання корупції, вказуючи на розмиті межі між «побутовою» корупцією та кримінальними діями (НАЗК, 2022, с. 15). Кримінальний кодекс України містить кілька центральних норм, що типово реалізуються у вищій школі: привласнення або розтрата майна через схеми подвійного фінансування або фіктивні договори припадає на ст. 191; зловживання владою чи

службовим становищем – на ст. 364; класичне хабарництво під час вступу, переведення й захисту кваліфікаційних робіт охоплює ст. 368; супутніми залишаються службове підроблення (ст. 366), нецільове використання бюджетних коштів (ст. 210) та маніпуляції з фінансовими документами ЗВО з метою кредитного шахрайства (ст. 222–2). Емпіричні спостереження підтверджують, що злочини у вищих проявляються переважно у трьох формах: «побутова» корупція, коли студенти сплачують неофіційні внески за допуск до заліків; системне розкрадання державного та донорського фінансування через завищені кошториси ремонтів або фіктивні закупівлі; отримання немонетарної вигоди у вигляді сексуальних послуг чи преференцій у конкурсах (Бондаренко, 2023, с. 170). Навчальний посібник з кримінального права фіксує, що корисливий мотив є ключовою підставою для віднесення діяння до корисливих злочинів навіть тоді, коли безпосередній об'єкт посягання не є власністю, – наприклад, при викривленні академічних рейтингів в обмін на «подяку» (Попович та ін., 2022, с. 96). Таким чином, поняття корисливих злочинів у вищій освіті охоплює як класичні майнові правопорушення, так і ширший спектр корупційних практик, що підривають фінансову стійкість і репутаційну привабливість університетів.

У межах державної політики запобігання корисливим злочинам у вищій школі центральна координувальна роль належить Міністерству освіти і науки України, яке затверджує ліцензійні умови, проводить інституційні аудити та видає приписні рішення щодо усунення порушень; завдяки наказу № 1371 від 6 листопада 2018 р. у ліцензійні вимоги вперше було імplementовано обов'язок закладів упроваджувати внутрішні політики доброчесності, а підрозділи внутрішнього аудиту дістали право ініціювати фінансові перевірки без погодження з керівником ЗВО, що спрямовано на зниження ризику привласнення коштів (МОН України, 2018, с. 5). Аналітична функція міністер-

ства проявляється у щорічних звітах про порушення санкційних заходів, де фіксуються типові схеми розкрадання державного та грантового фінансування, а також у моніторингу виконання рішень судів щодо ректоральних зловживань (Литвиненко, 2022, с. 30). Окремий блок контролюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти: агентство перевіряє достовірність освітніх програм, проводить антиплагіатні експертизи та, у разі виявлення фальсифікацій, ініціює позбавлення ліцензії або акредитації; у 2023 р. НАЗЯВО розглянуло 96 скарг щодо академічної недоброчесності та підготувало п'ять подань до прокуратури за фактами службового підроблення у конкурсах на наукові посади, що свідчить про дієву співпрацю з правоохоронними органами (НАЗЯВО, 2024, с. 27). Реалізацію та перевірку антикорупційних програм забезпечує Національне агентство з питань запобігання корупції, яке контролює подання декларацій керівників ЗВО, перевіряє конфлікт інтересів і проводить оцінку корупційних ризиків; згідно з галузевим звітом 2022 р., 42% проаналізованих університетів не мали незалежних наглядових рад, що підвищує вразливість до схем із державними закупівлями (НАЗК, 2022, с. 45). НАЗК також направляє приписи МОН щодо усунення виявлених порушень і може ініціювати адміністративні протоколи стосовно ректорів за невиконання вимог про врегулювання конфлікту інтересів; практика доводить, що після такого припису рівень добровільного усунення порушень знизився на 63% у 2023 р., що засвідчує ефективність превентивної складової (Дергачова, 2023, с. 58). Таким чином, взаємодія МОН, НАЗЯВО та НАЗК формує трирівневу систему регуляції, аудиту й превенції, яка при належній координації здатна зменшувати можливості для корисливих злочинів у сфері вищої освіти.

Національне антикорупційне бюро України, виходячи з вимог статті 216 Кримінального процесуального кодексу, здійснює досудове розслідування

тяжких і особливо тяжких корупційних злочинів, коли предметом посягання є публічні фінанси у значних розмірах і коли підозрюваними виступають особи, віднесені до категорії «особливо відповідального становища»; у 2023 р. НАБУ і Спеціалізована антикорупційна прокуратура скерували до суду три обвинувальні акти щодо ректорів та про-реktorів, зокрема у справах про вимагання 300 тис. євро хабара за укладення господарських договорів і про розтрату понад 9 млн. грн при капітальних ремонтах (Національне антикорупційне бюро України, 2024, с. 51). Державне бюро розслідувань у межах своєї підслідності зосереджується на злочинах посадових осіб, не охоплених юрисдикцією НАБУ; торік ДБР розслідувало 27 кримінальних проваджень щодо незаконного відчуження гуртожитків, безоплатної передачі обладнання та заниження орендної плати за університетські площі, що завдало збитків державі на суму понад 42 млн. грн (Державне бюро розслідувань, 2024, с. 67). Органи прокуратури, насамперед Офіс Генерального прокурора і Спеціалізована антикорупційна прокуратура, координують діяльність слідчих органів, здійснюють прокурорський нагляд і підтримують публічне обвинувачення; у 2023 р. прокурорами затверджено та передано до суду 48 обвинувальних актів щодо корупційних злочинів у закладах освіти, а за двадцятьма двома справами вже набрали чинності вирoki з реальними строками позбавлення волі (Офіс Генерального прокурора, 2024, с. 24). Внутрішню превенцію забезпечують уповноважені з антикорупційної діяльності та служби внутрішнього аудиту ЗВО, які діють на підставі статті 62 Закону «Про запобігання корупції»; методичні рекомендації НАЗК встановлюють обов'язок щорічного оцінювання корупційних ризиків і подання звітів міністерству, а також передбачають право внутрішнього аудитора ініціювати дисциплінарні провадження без погодження з керівником, що суттєво посилює інсти-

туційну спроможність ЗВО протидіяти схемам привласнення майна й академічній фальсифікації (Національне агентство з питань запобігання корупції, 2021, с. 12). У сукупності лінія «НАБУ – ДБР – прокуратура» формує зовнішній контур кримінально-правового реагування, тоді як внутрішні підрозділи університетів відіграють превентивно-контрольну роль, а їхня ефективність значною мірою залежить від виконання вимог НАЗК і методичної підтримки МОН, що підтверджує необхідність подальшої консолідації цих інституційних рівнів.

Законодавча рамка протидії корисливим злочинам у сфері вищої освіти формує трирівневу систему, що поєднує загальноантикорупційні норми, спеціальні освітні приписи й підзаконні акти, а їхню реалізацію забезпечують кілька контрольних інституцій, взаємодія яких дедалі чіткіше врегульована. Базовий Закон України «Про запобігання корупції» закріплює обов'язок кожного закладу вищої освіти мати антикорупційну програму й внутрішнього уповноваженого, визначає процедури оцінки корупційних ризиків і підконтрольність цих програм НАЗК (Закон України «Про запобігання корупції», 2014, ст. 19). Освітнє законодавство доповнює антикорупційний контур, встановлюючи принцип академічної доброчесності та вимогу до університетів запроваджувати внутрішні політики із запобігання фальсифікаціям (Закон України «Про освіту», 2017, ст. 42; Закон України «Про вищу освіту», 2014, ст. 32). Методичні рекомендації НАЗК 2017 р. деталізують структуру антикорупційних програм і прямо вказують, що ЗВО мають щороку оцінювати ризики та звітувати про їхнє зменшення (НАЗК, 2017, с. 3). На виконання цих приписів МОН наказом № 675 від 25 червня 2018 р. затвердило власну антикорупційну програму, водночас доручивши університетам гармонізувати внутрішні політики з рекомендаціями НАЗК і подавати їх на погодження агентству (МОН України, 2018, с. 2). Додатково МОН і НАЗК по-

годжують спільні методичні листи щодо академічної доброчесності (зокрема лист від 07.02.2024 р. № 142, який уточнив порядок використання антиплагіатних сервісів і процедуру внутрішнього розслідування), що утворює вертикаль «рекомендація → режим обов'язкового врахування» і зменшує простір для формального виконання вимог (НАЗК, 2024, с. 6). Ефективність такої регуляторної матриці контролюють зовнішні аудитори: Рахункова палата у звіті 2024 р. вказала, що лише 54% університетів у повному обсязі виконали план заходів із попереднього аудиту, тоді як найбільші прогалини стосувалися прозорості використання субвенцій на капітальні ремонти (Рахункова палата, 2024, с. 7). Паралельно Державна служба якості освіти, впроваджуючи власні критерії інституційного аудиту, у публічному звіті за 2023 р. зафіксувала, що наявність затвердженої антикорупційної програми корелює з вищими показниками внутрішньої гарантії якості, проте 38% перевірених ЗВО обмежилися декларативним копіюванням типових положень (Державна служба якості освіти, 2024, с. 15). Таким чином, українська модель взаємодії будується за принципом нормативної ієрархії, де закони задають загальні стандарти, підзаконні акти МОН та НАЗК деталізують механізми, а зовнішні аудиторські органи фіксують ступінь фактичного впровадження; проте на практиці саме контрольний сегмент показує, що без координації між НАЗК, МОН і фінансовим аудитом Рахункової палати антикорупційні вимоги лишаються частково формальними, оскільки університети адаптують програми лише «під перевірку», не інтегруючи їх у щоденне управління.

Поточна інституційна модель протидії корисливим злочинам у сфері вищої освіти демонструє низку системних вад, насамперед формалізм антикорупційних програм університетів: у 38% перевірених закладів відповідні документи складаються шляхом механічного копіювання

типових шаблонів без реального моніторингу ризиків, що засвідчено під час інституційних аудитів Державної служби якості освіти за 2023 рік (Державна служба якості освіти України, 2024, с. 15). Подібна декларативність посилюється структурним конфліктом інтересів, коли ректори одночасно ініціюють і погоджують внутрішні антикорупційні політики, контролюючи власних уповноважених осіб і аудиторів; Національне агентство з питань запобігання корупції фіксує, що лише 27% уповноважених мають реальну кадрову незалежність і бюджет на перевірки (НАЗК, 2022, с. 38). Відсутність автономних механізмів внутрішнього розслідування призводить до того, що більшість кейсів зловживань виходять на поверхню лише після скарг викладачів або студентів до НАБУ чи ДБР, тоді як університетські комісії з доброчесності часто закривають провадження за відсутністю складу дисциплінарного проступку (Литвиненко, 2022, с. 33). Обмежений доступ громадськості до дисциплінарних матеріалів залишається окремою проблемою: із 120 провідних ЗВО лише 18 публікують повні рішення комісій на своїх сайтах, що не відповідає принципам прозорості, проголошеним у статті 42 Закону «Про освіту» (Бондаренко, 2023, с. 172). Наслідком таких прогалин стає низька невідворотність покарання: у 2023 р. НАБУ і Спеціалізована антикорупційна прокуратура скерували до суду три справи проти ректорів за хабарі й розтрату бюджетних коштів, але на кінець березня 2024 р. лише один обвинувальний вирок набрав законної сили, причому покарання обмежилось іспитовим строком і штрафом, хоча збитки перевищували дев'ять мільйонів гривень (НАБУ, 2024, с. 51). Аналогічно Державне бюро розслідувань задокументувало двадцять сім епізодів незаконного відчуження університетського майна на 42 мільйони гривень, однак у двох третинах випадків суди обмежилися відстороненням від посади без конфіскації активів (Державне бюро розсліду-

вань, 2024, с. 68). Така м'якість рішень тягне репутаційні наслідки: за даними Transparency International Ukraine, сектор освіти лишається серед трьох галузей, де бізнес і громадськість фіксують найнижчий рівень покарання за корупцію, що стримує загальний прогрес індексу сприйняття корупції (Transparency International Ukraine, 2024, с. 5). Таким чином, формальний характер програм, конфлікт інтересів управлінців, відсутність внутрішньої слідчої автономії та обмежена публічність дисциплінарних справ у поєднанні з м'якими судовими вироками формують критичне поле ризиків, яке й надалі підживлюватиме корисливі злочини у вищій освіті, якщо нормативні й організаційні дисбаланси не будуть усунуті.

Судова практика 2023–початку 2024 року ілюструє три типові схеми корисливих злочинів у сфері вищої освіти. По-перше, хабарництво за доступ до бюджетних ресурсів: 21 листопада 2023 р. НАБУ та САП задокументували спробу ректора-нардепа Андрія Одарченка передати голові Агентства відновлення інфраструктури 50 тис. USD у Bitcoin за фінансування ремонту корпусів Харківського державного біотехнологічного університету – це перший в історії біуро хабар у криптовалюті (Гвара Медіа, 2023, абз. 5). У річному звіті НАБУ за 2023 р. цю справу віднесено до розряду тяжких корупційних злочинів у публічних фінансах з прогнозованими збитками бюджету понад 30 млн. грн (НАБУ, 2024, с. 51). По-друге, «торгівля посадами»: 13 жовтня 2023 р. ДБР спільно з СБУ затримало двох шахраїв, які вимагали у кандидатики 50 тис. USD за «гарантоване» обрання ректором одного з вінницьких університетів; зловмисників узяли під час одержання авансу 20 тис. USD (ДБР, 2023, абз. 4). Схема не охоплювала бюджетні кошти, але створювала передумови для подальшого розкрадання через залежність майбутнього керівника. По-третє, фіктивне працевлаштування та подвоєні фінансування: (провадження завершене

на підставі фактів 2012–2023 рр.) прокуратура Харківщини скерувала до суду обвинувальний акт проти проректора ХАІ, який утримував «мертві душі» дев'яти працівників, привласнивши разом зі співниками понад 14,3 млн. грн заробітної плати та премій, а підроблені табелі враховувалися під час розрахунку держсубвенцій. Порівняння кейсів показує, що хабарі при вступі чи захисті залишаються латентними і рідко доходять до НАБУ, тоді як великі проєктні кошти та кадрові рішення стають предметом уваги спеціалізованих органів. Усі три провадження демонструють брак внутрішніх університетських механізмів: у справі Одарченка уповноважений з доброчесності не ініціював перевірку, у вінницькому кейсі виборча комісія вишу не виявила стороннього втручання, а у харківському фіктивному працевлаштуванні внутрішній аудит взагалі не проводився. Це підтверджує висновок Державної служби якості освіти про формальний характер контролю у 38% ЗВО і засвідчує потребу в автономних слідчих підрозділах та обов'язковій публікації дисциплінарних рішень.

Оперативно-розшукові функції щодо запобігання, виявлення й документування корисливих злочинів у закладах вищої освіти прямо закріплено у статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», яка відносить до суб'єктів цієї діяльності Службу безпеки України, Національну поліцію та Бюро економічної безпеки України (Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», 1992, ст. 5). Проблемні питання запобігання, виявлення й документування корисливих злочинів у закладах вищої освіти висвітлювалися у наукових працях вітчизняних фахівців (Погорецький, 2007, 2009, 2009, 2013, 2015; Погорецький, Волков, 2009; Погорецький, Шеломенцев, 2010 Погорецький, Старенький, 2018).

Служба безпеки України діє на підставі спеціального закону й має право застосовувати контррозвідувальні та опе-

ративно-технічні засоби, коли корупція у ЗВО посягає на державну безпеку – наприклад, коли хабарництво пов’язане з доступом до державного замовлення чи оборонних розробок. Ч. 2 ст. 2 Закону «Про Службу безпеки України» прямо покладає на спецслужбу завдання боротьби з корупцією у стратегічних галузях (Закон України «Про Службу безпеки України», 1992, ст. 2). Типовою ілюстрацією є червневє затримання 2023 р. у Чернівцях: оперативники СБУ задокументували, як керівництво юридичного коледжу вимагало по 6 тис. доларів зі студентів за складання іспитів, провівши негласні слідчі дії й відеофіксацію передачі коштів (Шпальта, 2023, абз. 5). Зібрані матеріали стали доказами у провадженні за ч. 3 ст. 368 КК і були спрямовані до суду.

Бюро економічної безпеки, створене Законом 2021 р., сконцентроване на злочинах, що завдають шкоди публічним фінансам, зокрема на розкраданні бюджетних коштів та завищенні цін під час закупівель ЗВО (Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», 2021, ст. 6) Аналітичні підрозділи БЕБ формують профілі ризику у сфері освіти й запускають оперативно-розшукові заходи, коли алгоритми виявляють «аномалії» у ProZorro або фінансовій звітності. За даними звіту БЕБ тільки за перше півріччя бюро видало сім рекомендацій МОН щодо припинення закупівель, у яких ціни були завищені в середньому на 32% (Бюро економічної безпеки України, 2024, с. 28). Практичний приклад – кейс, коли аналітики Львівського теруправління БЕБ виявили переплату 117 млн. грн під час будівництва спортивного комплексу на території університету-партнера; після проведення негласних слідчих дій і виїмки кошторисів проєкт було зупинено, а службовцям інкриміновано ч. 5 ст. 191 та ч. 1 ст. 366 КК (Суспільне Львів, 2023, абз. 3).

Національна поліція, керуючись Законом «Про Національну поліцію» і Кримінальним процесуальним кодексом,

здійснює оперативно-розшукові заходи здебільшого у справах середньої тяжкості – побутовій корупції викладачів, дрібній розтраті, підробці документів. Департамент стратегічних розслідувань, карний блок і кіберполіція залучаються залежно від предмета злочину (Закон України «Про Національну поліцію», 2015, ст. 23). Затримання декана та його заступника Львівського національного університету ветеринарної медицини 11 липня 2023 р. демонструє типову тактику поліції: проведення контролю за вчиненням злочину, аудіозапис перемовин і «слідчий експеримент» із міченими купюрами у 22 тис. грн (LVIV. MEDIA, 2023, абз. 5).

Державне бюро розслідувань на підставі ст. 216 Кримінального процесуального кодексу та ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» здійснює досудове розслідування зловживань владою, службових підроблень, привласнень і розтрат, якщо ними завдано істотної шкоди державному чи комунальному майну або якщо підозрювані належать до категорії службових осіб, зазначених у пункті 1 частини 1 статті 3 Закону «Про запобігання корупції». Працівники ДБР мають право самостійно проводити оперативно-розшукові заходи, накладати арешт на рахунки ЗВО, витребувати первинні фінансові документи й ініціювати комплексні судово-економічні експертизи, що дає змогу швидко фіксувати сліди незаконного відчуження майна або завищення вартості підрядних робіт (Погорецький, Старенький, 2016, с. 32–48). Показовим є провадження, розпочате у жовтні 2023 р. за матеріалами СБУ теруправлінням ДБР за фактом вимагання 50 тис. дол. за «гарантоване» обрання ректора вінницького університету: детективи здійснили оперативну закупку, зафіксували передачу авансу 20 тис. дол. під процесуальним контролем прокуратури і протягом 48 годин оголосили фігурантам підозру за ч. 4 ст. 190 і ч. 2 ст. 364 КК України, одночасно арештувавши готівку й електронні носії (Державне бюро

розслідувань, 2024, с. 67).

Координація між спецслужбами відбувається як у межах ст. 25 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», так і через спільні робочі групи під процесуальним керівництвом прокуратури. Прикладом такої координації є вже вище згаданий жовтневий епізод 2023 р., коли ДБР спільно з СБУ припинили спробу «продати» посаду ректора вінницького університету: операцію розпочали контррозвідники СБУ, але для фіксації шахрайства (ч. 4 ст. 190 КК) матеріали передали слідчим ДБР, які провели контрольовану передачу частини суми та затримання (Золочів.net, 2023, абз. 8–10). Така модель демонструє гнучкість: орган із кращою юрисдикцією веде досудове розслідування, тоді як інший виконує «польову» фазу операції.

Таким чином, інституційна архітектура оперативно-розшукової роботи у сфері вищої освіти є багаторівневою. СБУ зосереджується на випадках, що зачіпають державну безпеку або мають міжнародний вимір; БЕБ – на економічній складовій і системних ризиках бюджетних витрат; Національна поліція – на рутинних корупційних правопорушеннях і фальсифікації документів. Сумісне застосування аналітичних платформ БЕБ, технічних засобів СБУ і криміналістичних можливостей поліції дає змогу перекривати всі ключові фази злочинного циклу – від виявлення ризику до збирання доказів, необхідних для спрямування обвинувального акту до суду.

Проведений нами трирівневий аналіз підтвердив, що головною перешкодою ефективного документування корисливих злочинів у вищій школі лишається розрив між формальними процедурами й практичними можливостями слідчих органів. Нормативний зріз засвідчив затримки із санкціонуванням НСРД та невизначеність щодо цифрових доказів, що породжує ризик втрати «вікна можливостей» для фіксації злочину. Емпіричний зріз (49 судових рішень 2021–2024 рр.)

показав: суди відхиляють матеріали НСРД здебільшого через порушення ланцюга зберігання даних і використання несертифікованого ПЗ під час копіювання бухгалтерських баз університетів. Кейс-аналіз трьох резонансних проваджень НАБУ й ДБР продемонстрував, що навіть за наявності агентурних напрацювань розслідування буксує через брак швидких економічних експертиз і несинхронізованість дій оперативників та слідчих. Системна сума цих факторів спричиняє високу латентність злочинів і полегшує їх «переведення» у площину дисциплінарних порушень, що, зрештою, підриває невідворотність кримінальної відповідальності у сфері вищої освіти.

Висновки

Підсумовуючи викладене зазначимо, що Аналіз функціонування державної системи протидії корисливим злочинам у сфері вищої освіти засвідчив, що за останні два роки вона поступово перейшла від суто декларативних заходів до більш цілеспрямованого кримінально-правового реагування: зросла кількість проваджень, відкритих НАБУ і ДБР щодо посадовців університетів, а частка обвинувальних вироків у цих справах збільшилася на десять відсоткових пунктів порівняно з 2021 р. (НАБУ, 2024, с. 51). Водночас інституційна модель лишається фрагментованою та переобтяженою формальними процедурами: понад третина антикорупційних програм університетів і далі являють собою копію типових шаблонів, що не супроводжується реальним моніторингом ризиків (Державна служба якості освіти України, 2024, с. 15), а лише 27% уповноважених осіб мають кадрову незалежність і ресурси для внутрішніх перевірок (НАЗК, 2022, с. 38). Системними недоліками залишаються конфлікт інтересів керівництва ЗВО, брак автономних слідчих підрозділів і неповна публічність дисциплінарних рішень, що сприяє високій латентності «побутових» схем хабарництва й фіктивного працевлаштування (Бондаренко, 2023, с. 172).

Економічний компонент ризику підтверджують дані Бюро економічної безпеки: середня переплата в освітніх тендерах, зупинених у 2024 р., сягала 32% від очікуваної вартості (Бюро економічної безпеки України, 2024, с. 28). На макрорівні це відбивається на сприйнятті корупції: освіта залишається серед трьох найбільш проблемних секторів, що стримують зростання індексу CPI для України (Transparency International Ukraine, 2024, с. 5).

Резерви оптимізації полягають у створенні незалежних наглядових рад при ЗВО з правом ініціювати службові розслідування, обов'язковій цифровій прозорості бюджетних операцій і публічному доступі до рішень комісій з доброчесності, що узгоджується з рекомендаціями OECD щодо інтеграції електронних реєстрів і зовнішнього громадського нагляду (OECD, 2023, р. 4)

та рекомендаціями UNESCO ПЕР стосовно залучення громадських організацій до моніторингу закупівель (UNESCO ПЕР, 2023, р. 42). Ефективність усіх зазначених кроків залежить від належної міжвідомчої координації: у межах єдиного цифрового майданчика мають поєднатися аналітичні інструменти БЕБ, контроль НАЗК, регуляторні повноваження МОН і слідчі механізми НАБУ та Національної поліції. Лише поєднання прозорості, незалежного внутрішнього контролю й активної участі громадянського суспільства здатне перетворити нинішню формально-правову конструкцію на дієву систему, у якій невідворотність покарання стане реальним стримувальним чинником корупції у вищій освіті.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аналітики ТУ БЕБ попередили розтрату 117 млн. грн під час будівництва спорткомплексу у Кам'янці-Бузькій. *Суспільне Львів*. 13.10.2023 р. URL: <https://susplne.media/lviv/593405-sportkompleks-u-kamanci-buzkij-beb-poperedilo-roztratu-117-mln-grn/>.
- Баулін Ю.В., Борисов В.І., Тютюгін В.І. та ін. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-ге вид. Харків: Право, 2010. 608 с.
- Бондаренко О.С. Особливості протидії корупції в закладах вищої освіти в умовах політики доброчесності. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 167–177.
- Бюро економічної безпеки України. Звіт про діяльність за I півріччя 2024 року. Київ, 2024. 84 с. URL: <https://esbu.gov.ua/diialnist/plani-ta-zvity/>.
- Creswell J.W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 5th ed. Los Angeles: SAGE, 2018. 336 p.
- Власюк Т., Фастовець Н. Антикорупційна політика закладів вищої освіти. *Збірник наукових праць Київського національного університету технологій та дизайну*. 2023. С. 19–21.
- Дергачова К.І. Конфлікт інтересів у закладах вищої освіти: превенція та контроль. *Антикорупційний вісник*. 2023. № 1. С. 54–60.
- Державна служба якості освіти України. Публічний звіт за 2023 рік. Київ, 2024. 48 с. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/Zvit_Golovi_SQE_16.02.2024.pdf.
- Державне бюро розслідувань. На Вінниччині ДБР затримало шахраїв, які вимагали у кандидатки в ректори 50 тис. доларів. URL: <https://dbr.gov.ua/news/na-vinnichchini-dbr-zatrimalo-shahraiv-yaki-vimagali-u-kandidatki-v-rektori-50-tisyach-dolariv-ssha-za-fejkove-spriyannya-u-obranni-na-posadu>.
- Державне бюро розслідувань. Річний звіт 2023 року. Київ, 2024. 140 с. URL: <https://dbr.gov.ua/reports/kopiya-zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2023-rik>.
- Дриголь О.О. Боротьба з корупцією у закладах вищої освіти в Україні під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 709–713.
- Гвара Медіа. «Людина дуже дієва»: в університеті прокоментували роботу нардепа Одарченка, якого спіймали на хабарі. 30.11.2023 р. URL: <https://gwaramedia.com/tag/andriy-kudriashov/>.
- Затримали фейкових «антикорупціонерів», які «продавали» посаду ректора. *Zolochiv.net*. 12.10.2023 р. URL: <https://zolochiv.net/zatrymaly-feykovykh-antykoriptionsioneriv-iaki-prodavaly-posadu-rektora/>.

Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Кресвелл Дж. W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 5-е вид. Лос-Анджелес: SAGE, 2018. 336 с.

Литвиненко Т. Г. Механізми забезпечення академічної доброчесності у вищій освіті України. *Вища школа*. 2022. № 4. С. 28–36.

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Річний звіт за 2023 рік. Київ, 2024. 86 с.

Національне агентство з питань запобігання корупції. *Корупційні ризики у вищій освіті: звіт*. Київ, 2022. 106 с.

Національне агентство з питань запобігання корупції. *Методичні рекомендації щодо підготовки антикорупційних програм органів влади*. Київ, 2017. 24 с.

Національне агентство з питань запобігання корупції. *Роз'яснення щодо антиплагіатних перевірок у ЗВО (лист 07.02.2024 р. № 142)*. Київ, 2024.

Національне антикорупційне бюро України. *Річний звіт 2023 року*. Київ, 2024. 120 с. OECD. *Roundtable on Integrity in Higher Education: Summary Report*. Paris, 2023. 15 p.

Погорецький М. А. *Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія*. Харків. 2007. 576 с.

Погорецький М. А. *Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку: монографія: у 2 ч.* Луганськ. 2008. Ч. 1. 216 с.

Погорецький М. А., Волков Д. В. Корупція і хабарництво на заочній формі навчання навчальних закладів МВС України та заходи протидії їм. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 20. С. 122–130.

Погорецький М. А., Шелеменцев В. П. Поняття організації оперативно-розшукової діяльності. *Кримський юридичний вісник*. 2010. Вип. 1 (8). Ч. I. С. 18–28.

Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис НАВС*. 2013. № 1. С. 270–277.

Погорецький М. А. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні. *Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції* (Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 р.). Київ. 2013. С. 186–193.

Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103.

Погорецький М. А., Старенький О. С. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання. *Право України*. 2018. № 8. С. 85–106.

Погорецький М. А., Старенький О. С. Повноваження слідчих органів Державного бюро розслідувань. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 32–48.

Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. *Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник*. Чернівці, 2022. 319 с.

Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: наказ Міністерства освіти і науки України № 1371 від 06.11.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1187-2015-п#Text>.

Про затвердження Антикорупційної програми МОН на 2018–2020 роки: наказ Міністерства освіти і науки України № 675 від 25.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0675729-18#Text>.

Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1150-20#Text>.

Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

Рахункова палата України. Звіт про результати аудиту ефективності «Проблеми мережі закладів вищої освіти: далі утримувати чи реформувати». Київ, 2024. 62 с.

СБУ. У Чернівцях керівництво юридичного коледжу вимагало 6000 \$ зі студентів за складання іспитів. Публікація пресслужби СБУ області. URL: <https://promin.cv.ua/2023/06/05/6-tysiach-dolariv-za-dyplom-sbu-vykryla-na-khabari-kerivnytstvo-iurydychnoho-koledzhu-u-chernivtsiakh.html>.

Стали відомі імена чиновників університету, які «погорили» на хабарі. *LVIV.MEDIA*. 12.07.2023 р. URL: <https://lviv.media/lvivshchyna/77924-u-lvivskomu-universiteti-na-habari-vikrili-dekana-ta-jogo-zastupnika/>.

Transparency International Ukraine. *Corruption Perceptions Index – 2023*. Київ, 2024. URL: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2024/06/zvit2023_ukr.pdf

UNESCO IIEP. *Empowering Civil Society to Fight Against Corruption in Education*. Paris, 2023. 60 p. URL: <https://www.iiep.unesco.org/en/empowering-civil-society-fight-against-corruption-education-14938>

Yin R.K. *Case Study Research and Applications: Design and Methods*. 6th ed. Los Angeles: SAGE, 2018. 352 p.

REFERENCES

Analysts (2023) of the BES warned of the embezzlement of UAH 117 million during the construction of a sports complex in Kamianka-Buzka. *Suspilne Lviv*. (2023, October 13). URL: <https://suspilne.media/lviv/593405-sportkompleks-u-kamanci-buzkij-beb-poperedilo-roztratu-117-mln-grn/>.

Baulin, Y. V., Borysov, V. I., Tyutyugin, V. I., et al. (2010). *Criminal law of Ukraine: Special part: Textbook* (4th ed., V. V. Stashys, V. Y. Tatsiy, Eds.). Kharkiv: Pravo.

Bondarenko, O. S. (2023). Features of combating corruption in higher education institutions under the integrity policy. *Law and Safety*, 2(89), 167–177.

Bureau of Economic Security of Ukraine. (2024). *Report on activities for the first half of 2024*. Kyiv. <https://esbu.gov.ua/diialnist/plani-ta-zvity/>.

Creswell, J. W. (2018). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (5th ed.). Los Angeles: SAGE.

Vlasiuk, T., Fastovets, N. (2023). Anti-corruption policy of higher education institutions. *Scientific Proceedings of Kyiv National University of Technologies and Design*, 2023, 19–21.

Derhachova, K. I. (2023). Conflict of interest in higher education institutions: Prevention and control. *Anti-Corruption Bulletin*, 1, 54–60.

State Service for Education Quality of Ukraine. (2024). *Public Report for 2023*. Kyiv. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/Zvit_Golovi_SQE_16.02.2024.pdf.

State Bureau of Investigation. (2023, October 12). In Vinnytsia region, the SBI detained fraudsters who demanded USD 50,000 from a rector candidate. URL: <https://dbr.gov.ua/news/na-vinnichchini-dbr-zatrimalo-shahraiv>.

State Bureau of Investigation. (2024). *Annual Report for 2023*. Kyiv. URL: <https://dbr.gov.ua/reports/kopiya-zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2023-rik>.

Dryhol, O. O. (2023). Combating corruption in higher education institutions in Ukraine during the war. *Legal Scientific Electronic Journal*, 2, 709–713.

Gwara Media. (2023, November 30). «A very active person»: the university commented on MP Odarchenko's bribery case. URL: <https://gwaramedia.com/tag/andriy-kudriashov/>.

Fake «anti-corruption activists» who were «selling» rector positions detained. *Zolochiv.net*. URL: <https://zolochiv.net/zatrymaly-feykovykh-antykorupsioneriv>.

Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 5, 2001 No. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Kreswell, J. W. (2018). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (5th ed.). Los Angeles: SAGE.

Lytynenko, T. H. (2022). Mechanisms for ensuring academic integrity in higher education in Ukraine. *Higher School*, 4, 28–36.

National Agency for Higher Education Quality Assurance. (2024). *Annual Report for 2023*. Kyiv.

National Agency on Corruption Prevention. (2022). *Corruption Risks in Higher Education: Report*. Kyiv.

National Agency on Corruption Prevention. (2017). *Methodological Recommendations for Preparing Anti-Corruption Programs of Government Bodies*. Kyiv.

- National Agency on Corruption Prevention. (2024). *Clarification on Anti-Plagiarism Checks in HEIs (Letter No. 142 dated February 7, 2024)*. Kyiv.
- National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. (2024). *Annual Report for 2023*. Kyiv.
- OECD. (2023). *Roundtable on Integrity in Higher Education: Summary Report*. Paris.
- Pohoretskyi, M. A. (2007). *The Functional Purpose of Operational-Search Activity in Criminal Procedure: Monograph*. Kharkiv.
- Pohoretskyi, M. A. (2008). *Operational-Search Activity and Criminal Procedure: Problems of Interrelation: Monograph. In 2 parts. Part I*. Luhansk.
- Pohoretskyi, M. A., Volkov, D. V. (2009). Corruption and bribery in correspondence education at MIA institutions and countermeasures. *Struggle Against Organized Crime and Corruption (Theory and Practice)*, 20, 122–130.
- Pohoretskyi, M. A., Shelementsov, V. P. (2010). The concept of organization of operational-search activity. *Crimean Legal Bulletin*, 1(8), Part I, 18–28.
- Pohoretskyi, M. A. (2013). Covert investigative actions: Problems of conduct and use of results in evidence. *Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 270–277.
- Pohoretskyi, M. A. (2013). Conducting covert investigative (search) actions and using their results in evidence. *Topical Issues of Pre-trial Investigation by Investigators of Internal Affairs Agencies: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Dnipro, April 18–19, 2013)*. Kyiv, 186–193.
- Pohoretskyi, M. A. (2015). The beginning of pre-trial investigation: Some problematic issues. *Bulletin of Criminal Justice*, 1, 93–103.
- Pohoretskyi, M. A., Starenkyi, O. S. (2018). Covert investigative (search) actions as a means of obtaining evidence: Some problematic issues. *Law of Ukraine*, 8, 85–106.
- Pohoretskyi, M. A., Starenkyi, O. S. (2018). Powers of investigators of the State Bureau of Investigation. *Bulletin of Criminal Justice*, 1, 32–48.
- Popovych, O. V., Tomash, L. V., Latkovskiy, P. P., Babii, A. Y. (2022). *Criminal Law of Ukraine. Special Part: Textbook*. Chernivtsi.
- Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1371 dated November 6, 2018, «On the Approval of Licensing Conditions for Educational Activities». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1187–2015-п#Text>.
- Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 675 dated June 25, 2018, «On the Approval of the Anti-Corruption Program for 2018–2020». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0675729–18#Text>.
- Law of Ukraine «On the Bureau of Economic Security of Ukraine» dated January 28, 2021 No. 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1150–20#Text>.
- Law of Ukraine «On Higher Education» dated July 1, 2014 No. 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556–18#Text>.
- Law of Ukraine «On the Principles of State Anti-Corruption Policy for 2021–2025» dated June 20, 2022 No. 2322-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322–20#Text> Law of Ukraine «On the National Police» dated July 2, 2015 No. 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580–19#Text>.
- Law of Ukraine «On Operational-Search Activity» dated February 18, 1992 No. 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135–12#Text>.
- Law of Ukraine «On Education» dated September 5, 2017 No. 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145–19#Text>.
- Law of Ukraine «On the Security Service of Ukraine» dated March 25, 1992 No. 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229–12#Text>.
- Law of Ukraine «On the Prevention of Corruption» dated October 14, 2014 No. 1700-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700–18#Text>.
- Accounting Chamber of Ukraine. (2024). *Audit report: Problems of the network of higher education institutions: To maintain or reform*. Kyiv.
- Security Service of Ukraine. (2023). In Chernivtsi, the management of the law college demanded \$6,000 from students for passing exams. URL: <https://promin.cv.ua/2023/06/05/6-tysiach-dollariv-za-dyplom-sbu-vykryla-na-khabari-kerivnytstvo-iurydychnoho-koledzhu-u-chernivtsiakh.html>.
- Names of university officials caught taking bribes revealed (2023). *LVIV.MEDIA*. (2023, July 12). URL: <https://lviv.media/lvivshchyna/77924-u-lvivskomu-universiteti-na-habari-vikrili-dekana-ta-jogo-zastupnika/>.
- Transparency International Ukraine. (2024). *Corruption Perceptions Index – 2023*. Kyiv. URL: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2024/06/zvit2023_ukr.pdf.
- UNESCO IIEP. (2023). *Empowering Civil Society to Fight Against Corruption in Education*. Paris. <https://www.iiep.unesco.org/en/empowering-civil-society-fight-against-corruption-education-14938>.
- Yin, R. K. (2018). *Case Study Research and Applications: Design and Methods* (6th ed.). Los Angeles: SAGE.

UDC 343.352+343.354+343.359:378.14(477)

Stefanov Dmytro Serhiiovych – PhD Candidate,
Scientific and Organizational Center National Academy
of the Security Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1448-6052>

Institutional model of state response to profit-motivated crimes in the higher education sector

The article examines the institutional model of state response to self-serving crimes in the higher education sector of Ukraine as of May 2024. The aim of the article is to develop a holistic institutional model of state response to self-serving crimes in the higher education sector, capable of ensuring proper criminal and legal countermeasures, financial control and prevention of academic corruption within the current regulatory framework of Ukraine.

The article emphasizes that in a narrow criminal-legal dimension, mercenary crimes are defined as intentional encroachments with a mercenary motive, which are directly provided for by the norms of the Criminal Code; in a broad social-legal sense, they are attributed to all abuses that harm public finances and the integrity of the educational process. The components of the institutional model are identified: the Ministry of Education, Science and Higher Education, the National Anti-Corruption Commission, the National Anti-Corruption Bureau, the State Bureau of Investigation, the State Bureau of Investigation, the prosecutor's office, and internal departments of HEIs. Empirical data show that in 2023, the National Anti-Corruption Bureau and the State Bureau referred 30 cases to court against university officials, but only 27% of internal HEI authorized officers had the resources for their own inspections; 38% of university anti-corruption programs remain formal. The main problems are the conflict of interest of management, the lack of autonomous internal investigations, limited publicity of disciplinary materials, and soft judicial practice. It is proposed to create independent supervisory boards at HEIs with the right to initiate internal investigations, to introduce mandatory digital transparency of budget operations and publication of decisions of integrity commissions, and to integrate the analytical platforms of the BEB and the NACP into a single digital platform under the coordination of the Ministry of Education and Science. The article examines the problems of documenting crimes of self-interest in HEIs through three complementary methods. The article analyzes the problems of recording crimes of self-interest in higher education through a synthesis of normative, empirical, and case-oriented approaches. The normative section of the Law «On Operational and Investigative Activities» and the Code of Criminal Procedure revealed delays in the authorization of the NSRD and unclear rules for working with digital evidence, which deprives investigators of a «window of opportunity» for documenting a crime. Content analysis of 49 court decisions (2021–2024) showed that courts most often reject NSRD materials and electronic accounting databases of universities due to a broken data storage chain and the use of uncertified software. Case studies of three high-profile proceedings of the NABU and the State Bureau of Investigation showed that even with the availability of intelligence work, the investigation is hampered by the lack of express economic expertise and the lack of synchronization of the actions of operational and investigative units. The combination of these factors creates a high latency of offenses and contributes to their reduction to disciplinary violations, which undermines the inevitability of criminal liability in the field of higher education.

Keywords: profit-motivated crimes; higher education; anti-corruption policy; institutional model; NABU; NACP; internal audit; operative-search activity; pre-trial investigation.